

This is a Reviewed Article

HATRETORIKK: DEN INTOLERANTE SPRÅKBRUKEN

Anne Birgitta Nilsen

Oslo and Akershus University College of Applied Sciences

Anne-Birgitta.Nilsen@hioa.no

Keywords:

hate
intolerance
Eurabia
crusade
rhetoric
conspiracy theory

Abstract

The manifesto of the Norwegian terrorist Anders Behring Breivik is based on the "Eurabia" conspiracy theory. This theory is a key starting point for hate speech amongst many right-wing extremists in Europe, but also has ramifications beyond these environments. In brief, proponents of the Eurabia theory claim that Muslims are occupying Europe and destroying Western culture, with the assistance of the EU and European governments. By contrast, members of Al-Qaeda and other extreme Islamists promote the conspiracy theory "the Crusade" in their hate speech directed against the West. Proponents of the latter theory argue that the West is leading a crusade to eradicate Islam and Muslims, a crusade that is similarly facilitated by their governments. This article presents analyses of texts written by right-wing extremists and Muslim extremists in an effort to shed light on how hate speech promulgates conspiracy theories in order to spread hatred and intolerance.

The aim of the article is to contribute to a more thorough understanding of hate speech's nature by applying rhetorical analysis. Rhetorical analysis is chosen because it offers a means of understanding the persuasive power of speech. It is thus a suitable tool to describe how hate speech works to convince and persuade. The concepts from rhetorical theory used in this article are ethos, logos and pathos. The concept of ethos is used to pinpoint factors that contributed to Osama bin Laden's impact, namely factors that lent credibility to his promotion of the conspiracy theory of the Crusade. In particular, Bin Laden projected common sense, good morals and good will towards his audience. He seemed to have coherent and relevant arguments; he appeared to possess moral credibility; and his use of language demonstrated that he wanted the best for his audience.

The concept of pathos is used to define hate speech, since hate speech targets its audience's emotions. In hate speech it is the emotions that prevail, rather than reason. Sensational and dramatic claims are used to exploit existing feelings of anger, irritation and fear. The speech is aimed at those who may be persuaded of its negative content, and who may spread the message further. A distinct feature is its absence of logos: argumentation aimed at listeners' reason. To the extent logos is used in hate speech it is for the most part only apparent logos. The speech is often based on falsehoods, exaggerations, stereotypes, over-generalisations, and startling formulations. Hate speech therefore requires an uncritical audience – an audience that is either unable to see through the fallacies, or unwilling to do so because the arguments and conclusions fit well with their worldview. The overall aim of the article is to contribute to a more thorough understanding of hate speech's nature and its role in disseminating conspiracy theories. However, through analyses of text examples from al-Qaeda's leader, Osama bin Laden, and right-wing European extremists the article also contributes to explaining the terror attack in Oslo in July 2011 and the terror attack on September 11, 2001, in New York and other similar acts of terror.

Innledning

Artikkelen omhandler den intolerante språkbruk, også kalt hatretorikk. Hatretorikk er en retorisk sjanger som driver frem negative følelser, holdninger og oppfatninger av bestemte grupper mennesker, den fremmer intoleranse. Hatretorikkens intolerante innhold har sin opprinnelse i konspirasjonsteorier eller i fobier og anti-ismer, som homofobi, anti-feminisme, antisemittisme eller antisiganisme. Innholdet spres og forsterkes gjennom en appell til sitt publikums følelser. I politiske og religiøse miljøer der ekstremisme og radikaliseringsprosesser får fotfeste forleder hatretorikken unge mennesker til å oppta vrangbilder av virkeligheten gjennom sine egenartede språklige virkemidler.

Hatretorikk forekommer imidlertid ikke bare blant ekstremister eller hos enkeltindivider med antisosial adferd. Den finnes også i andre sammenhenger. I en rapport fra Europarådet om det norske samfunn kan vi lese at til tross for et generelt klima preget av toleranse og dialog, har hatefulle ytringer rettet mot innvandrere i offentlig debatt økt de siste årene (Phillips, 2009). Hatretorikk finnes trolig i alle språk, og norsk hatretorikk har derfor mange likhetstrekk med tilsvarende språkbruk i andre språk, slik artikkelen skal vise ved hjelp av analyser fra europeisk høyreekstrem hatretorikk og hatretorikk fra al-Qaidas tidligere leder, Osama bin Laden. Artikkelen viser også at konspirasjonsteorien om Eurabia og konspirasjonsteorien om korstoget har mye til felles.

Det overordnede målet for artikkelen er å beskrive hatretorikken ved hjelp av retorisk teori, og vise hvordan denne retorikken bidrar til å spre konspirasjonsteorier. Retorisk teori er valgt fordi den handler om hvordan menneskers måter å tenke og handle på endres, om hvordan folk ledes og forledes gjennom språkbruk. Overtalende språkbruk kan få oss til å gjøre noe. Overbevisende språkbruk kan få oss til å innse noe, eller endre vår mening. Jens E. Kjeldsen anvender også de teoretiske begrepene for å analysere visuell retorikk (Kjeldsen, 2002). Visuell retorikk er også en viktig del av hatretorikken, og særlig den vi finner på internett der bilder og tekst veves sammen for å skape mening. En del av hatretorikken i Anders Behring Breivik sitt manifest var kopiert fra ulike nettsider, og besto nettopp av slike sammensatte tekster (Nilsen, 2012a).

I artikkelen presenteres først de teoretiske perspektivene som ligger til grunn for forfatterens definisjon av hatretorikk. Deretter følger forfatterens definisjon av hatretorikk og en nærmere beskrivelse av sjangerens innhold, form og funksjon gjennom lingvistiske analyser av teksteksempler fra konspirasjonsteorien om korstoget og Eurabia. Analysene er basert på de teoretiske begrepene etos, logos og patos med vekt på denne språkbrukens potensielle virkning på sitt publikum. Til slutt er analysene oppsummert i et sjangerskjema som i tillegg til analyser presentert i denne artikkelen, bygger på forfatterens tidligere analyser av hatretorikk (Nilsen, 2010, 2012a, 2014). Sjangerskjemaet klargjør mønstre for hvordan man uttrykker seg innenfor hatretorikken, det som i lingvistikken omtales som sjangerkonvensjoner.

Teoretiske perspektiver

I denne artikkelen tar definisjonen av hatretorikk utgangspunkt i hatretorikk som retorisk sjanger, der sjanger representerer en bestemt retorisk handling som gjentar seg. Sjanger skal således forstås som en gjentakende sosial aktivitet som utøves ved hjelp av språkbruk, enten muntlig eller skriftlig. Språkbruk referer her til en aktivitet som utøves ved hjelp av ulike semiotiske ressurser, eller i samspill mellom disse (jfr. Kress, 2010; Kress & Van Leeuwen, 2006), slik som verbalspråk, ikke-verbalt språk, skrift, gester, bilder, grafikk osv. En definisjon av sjanger med utgangspunkt i retorisk teori er valgt, fordi den viser til hvordan effekter skapes gjennom språkbruk, slik både Jan Svensson og Jyrki Kalliokoski hevder i et intervju med Per Ledin (2001). Med bakgrunn i retorisk teori kan man si at sjanger er et retorisk verktøy som er utviklet for å oppnå en viss effekt i en bestemt sosiokulturell kontekst. I hvilken grad hatretorikken virker eller har sosiale konsekvenser vil derfor, som i all annen språkbruk, avhenge av konteksten.

I henhold til retorisk teori skjer overtalelse eller overbevisning alltid enten ved at de som bedømmer talen får det riktige inntrykket av talerens personlighet (etos), blir påvirket på en bestemt måte (patos), eller ved at en sak blir oppfattet som bevist (logos). Etos handler om talerens selvrepresentasjon og om hvem tilhørerne eller leserne oppfatter at taleren er. En taler med sammenhengende og relevante argumenter fremstår som fornuftig. En taler som viser at han forstår forskjellen på rett og galt, fremstår som moralsk troverdig, som rettskaffen og redelig. En taler som viser at han bryr seg om sitt publikum, fremstår som velvillig og imøtekommende. Gjennom sin språkbruk demonstrerer taleren overfor sitt publikum at han vil deres beste. At fornuft, moral og velvilje kan ha mye å si for en talers troverdighet er altså etosbegrepets utgangspunkt.

Hatretorikkens etos

Al-Qaidas tidligere leder, Osama bin Laden, sitt etos var en viktig komponent i hans retoriske slagkraft. På flere sett var det et overbevisende forhold mellom hans teori og praksis, mellom liv og levnet. Han hadde sin bakgrunn fra en av Saudi-Arabias mest velbeslåtte familier, og det har ofte vært referert til det faktum at han forlot et liv i luksus for å kjempe sammen med sine muslimske brødre i Afghanistan (se for eksempel Atwan, 2006). Han var også beundret for sin enkle og måteholdne livsstil, for i lengre perioder levde han på et svært enkelt kosthold, uten både innlagt vann og elektrisitet. Avgjørende for hvor vidt en taler er i stand til å overbevise sitt publikum har også noe å gjøre med den forkunnskapen et publikum har om taleren, den oppfatningen og det inntrykket de har av ham. Det er det som gjerne kalles for hans innledende etos, hans etos før han påbegynner sin tale.

Etos kan utnyttes i hatretorikken, for en person med troverdighet knyttet til fornuft, moral og velvilje overfor sitt publikum vil ha større sjanser for å nå frem med sine budskap. Osama bin Laden, spilte på velvilje overfor sitt publikum i sine taler, men også på en tilsvarende uvilje overfor dem han oppfattet som sine fiender. Han utnyttet oss-dem perspektivet ved å forsøke å sette den muslimske del av befolkningen i verden opp mot den vestlige ved å fremheve Vestens umoral. Tekstene impliserte at bin Laden og al-Qaida var redningen for muslimene over hele verden, slik vi ser i diktet under, som han deklamerte i et intervju med al-Jazeera i 1998:

Gjør deg klar til kamp,
det er ingen vei utenom.
Jeg skal kle på meg og forsvare det
med lanse og skjold.
Ville du forlate oss omringet av
vantroens ulver som spiser min vinge?
Vantroens ulver fortsetter å egge
de onde fra alle kanter.
Så hvor er den noble? Hvor er den noble blant min
religions sønner
som med våpen vil forsvare de noble?
Døden er bedre enn et liv i ydmykelse
og skam kan ingen viske ut.
(Bin Laden, Lawrence, & Lia, 2007:150)

Dikt gikk igjen i talene. Ved å deklamere dikt kan bin Laden ha blitt oppfattet som kompetent og som en lærd mann, i det han viser at han både har interesse for og behersker flere litterære sjangere; dikt og den politiskreligiøse tale. I dag etter bin Ladens død ser vi tydelige spor etter hans troverdighet og karisma blant al-Qaida og andre lignende organisasjoners medlemmer, for eksempel i deres opplastninger på YouTube der bin Laden hylles og siteres (Nilsen, 2012b), i hatretorikk mot amerikanere, jøder og deres allierte. Hyllesten av bin Laden sier oss noe om hva det er ved bin Laden som huskes, hva det var som appellerte til hans ideologiske tilhengere. I all hovedsak synes det å være hans kamp mot fienden og omtanke for undertrykte folk (Nilsen, 2012b:17). Og som andre ledere var bin Laden godt hjulpet frem av et medieselskap. De siste årene fremmet selskapet, al-Sahab, bin Laden både som en leder og en helteskikkelse gjennom audiovisuelle produksjoner lagt ut på internett (Nilsen, 2013, 2014).

Hatretorikkens logos

Logos er appellformen som rettes mot tilhørernes fornuft. Appellformen kjennetegnes av argumenter og resonnementer som viser hva som er sant og usant, eller sannsynlig og usannsynlig. Beviskraften kan være reell eller tilsynelatende. I hatretorikken er beviskraften for det meste tilsynelatende, fordi talen gjerne bygger på usannheter, overdrivelser og overgeneraliseringer. Retorikken generaliserer over enkelttilfeller, og den forutsetter derfor et ukritisk publikum – et publikum som enten ikke er i stand til å gjennomskue feilslutninger eller slutninger som foretas på for tynt grunnlag, eller som ikke ønsker å gjøre det, fordi argumentasjonen og slutningene passer godt med deres verdenssyn.

Hatretorikk kan forsterke tanken om én gruppes overlegenhet. Overlegenheten kobles gjerne til genetikk og rase, slik som i et av Fjordman sine essays på Gates of Vienna, *Surviving the coming crash*, fra 2009. Fjordman skriver at hvite skaper overlegne samfunn, og at det kan forklares med de hvites genetiske intelligens:

The truth is that whites create superior societies. Not only are others not capable of creating what we do, most of them are not even capable of maintaining it. The one major exception would be Northeast Asians, the only other large group of people on this planet apart from Europeans capable of sustaining a technologically sophisticated society. If anybody replaces us as the world's leading civilization it will be them, for the simple reason that they are the only ones who possess a genetic intelligence to match ours, and they are not suicidal.¹

Sitatet illustrerer en tilsynelatende beviskraft i en akademisk form. Denne påtatte akademiske skrivemåten synes typisk for tekstene til Fjordman. Den saklige argumentasjon og grundighet mangler, slik professor Tore Slaatta viser etter å ha lest Fjordman sin masteroppgave (Slaatta, 2012). Bakgrunnen for Slaatta sin lesning av masteroppgaven er at han undret seg over at en som ikke ville eller kunne bruke saklig argumentasjon i den offentlige samtalen, hadde tatt en mastergrad ved Universitetet i Oslo. Slaatta gikk derfor igjennom oppgaven² (Jensen, 2004). I et intervju med Uniforum sier Slaatta følgende om Nøstvold Jensen:

Kort sagt vil eg seia at han ikkje har fått med seg nokon akademiske verdiar og kunnskapar i masteroppgåva si. Han har ikkje formulert noka problemstilling eller presentert nokon teori eller metode for oppgåva. Det er berre omtale av noko, på eit enkelt og overflatisk vis, og den manglar fullstendig både truverd og verdi i oppbygging og metode. Som skriftmetode er det mykje «klipp og lim», og det har vore mogleg å skriva oppgåva utan å forlata stolen framfor PC-en. Etter mi meining viser oppgåva at det finst både snarvegar og omvegar i dannelsingsprosjektet ved Universitetet i Oslo.³

Et utbredt grunnlag for hatretorikk er de såkalte konspirasjonsteoriene, som bygger på en oppfatning om en hemmelig sammensvergelse. Sammensvergelsen skal i henhold til teoriene gå ut på at en folkegruppe i all hemmelighet sniker seg inn på en annen gruppe for å utrydde dem eller deres kultur og religion. Konspirasjonsteorien om korstoget er en teori som hevder at USA og deres allierte, korsfarerne, fører et korstog mot islam og muslimene, og at dette korstoget støttes og hjelpes fram av de ulike muslimske landenes myndigheter. Den fremste eksponenten for denne teorien var al-Qaidas tidligere leder Osama bin Laden, som i sine taler beskrev en korsfarerkrig rettet mot muslimene. Korsfarerbegrepet og konspirasjonsteorien rundt korstoget er noe av forklaringen på slagkraften i Osama bin Ladens taler – en slagkraft som gjorde at hans taler fikk mye oppmerksomhet i mediene. I en tale sa han for eksempel at:

Statslederne i våre områder betrakter Amerika og Europa som venner og allierte og betrakter jihad-organisasjonene som står mot korsfarerne i Irak og Afghanistan som terrororganisasjoner. Så hvordan kan man oppnå en forståelse med disse – uten våpen? (Bin Laden et al., 2007:456)

Korstog og *korsfarere* er de mest brukte begrepene i konspirasjonsteorien. I talene til bin Laden ser vi utvidet bruk av begrepene der han setter dem inn i nye sammensetninger og fremviser en kreativ språkbruk. Sammensettingen *korsfarersionistisk krig* går for eksempel igjen når bin Laden omtaler Palestinakonflikten. FN-resolusjoner har han omtalt som *korsfarersionistiske resolusjoner*:

1 <http://gatesofvienna.blogspot.no/2009/12/surviving-coming-crash.html>

2 <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/17746/jensen.pdf?sequence=2>

3 <http://www.uniforum.uio.no/nyheter/2012/12/uio-burde-aldri-godkjent-fjordmans-masteroppgave.html>

[...] dette rådet brukes for å iverksette korsfarersjonistiske resolusjoner, slik som resolusjonene om krig mot oss og om å dele og okkupere vår jord. Dette er en korsfarersjonistisk krig mot muslimene (Bin Laden et al., 2007:458)

Korstogsbegrepet, som konspirasjonsteorien bygges rundt, er nyttig og slagkraftig, for korstogene i middelalderen er et historisk traume for mange muslimer. Fra dette traumet trekkes det forbindelseslinjer til kolonitiden og invasjonen av Irak og Afghanistan. Abu Musab al-Suri, en av al-Qaidas fremste ideologer, deler historien inn i tre ulike korstogsepoker. De første korstogene skriver seg tilbake til middelalderen, de andre korstogene fant sted under kolonialiseringen og de tredje korstogene tok til i 1990, da vestlige styrker etablerte seg på hellig grunn i Saudi-Arabia. Kampen mot terror beskriver al-Suri som en fordekt korsfarerkampanje mot muslimene (diskutert av Nilsen, 2010). Brukt i en slik kontekst gir begrepet en fornemmelse av kontinuitet, og på den måten forsterkes bildet av fiendens ondskap. Samtidig appellerer korsfarerne og korstogene til å forsterke oss-dem perspektivet og forestillingen om det internasjonale muslimske fellesskap.

I en tale fra april 2006 (Bin Laden et al., 2007:447-477) beskrev bin Laden blant annet angrepene på Afghanistan som et *ondskapsfullt korstog* mot islam, og sa at bakgrunnen for korstoget er et *ubeskrivelig korsfarerhat*. I samme tale hevder han at karikaturtegningene, som først ble trykket i Jyllandsposten, er et bevis for et vestlig korstog mot den muslimske verden. I denne talen beskrives korstoget med referanse til ulike aktører, som for eksempel *korsfarerjournalistene*, slik vi ser i sitatet under:

Jeg vil med disse ord oppfordre dere til å fortsette kampen for Profeten, må Guds fred og velsignelse være med ham, og til å straffeforfølge den avskyelige illgjerningen utført av noen av korsfarerjournalistene [...] (Bin Laden et al., 2007:448)

I samme tale holder bin Laden amerikanske myndigheter, her omtalt som *korsfarerstyrkene*, ansvarlige for splittelsen i Sudan der de oppildnet til en grunnløs krig for å stjele oljen, under påskudd av å skulle bevare freden (Bin Laden et al., 2007:459). Lenger ned i samme tekst omtales regimet i Khartoum som *korsfarerbandittene* i det østlige Sudan, en omtale som hadde sin bakgrunn i en sudansk konspirasjon med USA. Konflikten i Kashmir beskrives som en *korsfarersjonistisk hinduistisk krig* mot muslimene (Bin Laden et al., 2007:460). Midtveis i talen stiller bin Laden spørsmål om hva ulike hendelser betyr, og han besvarer alle spørsmålene selv med: Det betyr en *korsfarersjonistisk krig* mot muslimene. Et eksempel er der han omtaler Bosnia på nittitallet:

Hva betyr det å nekte de forsvarsløse i Bosnia å bære våpen, slik at den serbiske hæren kunne massakrere muslimene, spille blod og begå overgrep gjennom flere år under dekke og beskyttelse av FN? Det betyr en korsfarersjonistisk krig mot muslimene (Bin Laden et al., 2007:460).

I et annet eksempel omtaler han Irak:

Hva betyr det å rasere Iraks infrastruktur? Hva betyr bruken av anriket uran, og boikott av Irak gjennom flere år slik at mer enn en million barn døde? [...] Det betyr en korsfarersjonistisk krig mot muslimene (Bin Laden et al., 2007:461).

Frankrikes stilling i hijabsaken beskrives også som en korsfarersjonistisk krig (Bin Laden et al., 2007:464). Den daværende lederen for korstoget var President Bush, som bin Laden mente ledet en *korsfarerferd* mot muslimene der hensikten er å tilrane seg muslimenes ressurser og gjøre dem til slaver. Verdt å merke seg er også at han sier at det aller verste og mest kritiske *korsfaresjonistiske* angrepet mot muslimene er angrep på profeten, religionen og sharia, og at han venter på at det *korsfarersjonistiske tidevannet* skal snu (Bin

Laden et al., 2007:470). Bin Laden var, som vi har sett, en svært idérik bruker av begrepet om et korstog (Nilsen, 2010 har diskutert korsfarerbegrepet nærmere). I tekstene hans fungerer begrepet som et middel til å legitimere et bestemt verdenssyn. I henhold til konspirasjonsteorien om korstoget dreier det seg om en omfattende kampanje, som ikke bare er militær, men også kulturell og økonomisk invasjon av muslimske land. I en tale fra desember 2004 sier han at til og med i skolenes fagplaner finner en forsøk på å deformere barnas islamske identitet og vestliggjøre dem. Denne *korsfarerinnblandingen* sier bin Laden er den aller farligste formen for intervensjon i det islamske samfunnet (Bin Laden et al., 2007:368).

Konspirasjonsteorien om korstoget har mange paralleller til konspirasjonsteorien om Eurabia. Ett felles utgangspunkt er fiendens skjulte hensikt om å ødelegge. Begrepene kolonialisering og imperialismen går igjen på begge sider i en retorikk der deres respektive regjeringer står i ledtog med kolonialistene. Både ekstreme islamister og høyreekstremister følger med på nyhetsbildet, tar utgangspunkt i saker folk er opptatt av, og de overdriver sterkt i sine beskrivelser av virkeligheten når de griper disse sakene, som etter Lloyd F. Bitzer (1968/1997) kan beskrives som retoriske situasjoner. Carolyn Miller (1984) hevder at de retoriske situasjonene tilveiebringer taleren en sosialt gjenkjennelig måte å gjøre sine intensjoner kjent på.

I Anders Behring Breiviks kompendium er muslimene erobrere, og han går derfor inn for å redde oss alle sammen. Noe av den samme tankegangen finner vi hos ekstreme islamisters forestillinger der den vestlige verden sakte men sikkert erobrer den muslimske i et korstog som har pågått siden middelalderen. For å legitimere sine verdenssyn referer både Breivik og ekstreme islamister, som al-Qaida, til historien. Retorikken på begge sider er full av militær symbolikk, og de kaller seg opp etter historiske helter fra korsfarertiden. Breivik har brukt Sigurd Jorsalfare som kallenavn blant sine nettvener. Sigurd Jorsalfare var, som navnet antyder, en norsk konge som dro på korstog til Jerusalem. Jorsal var norrønt for Jerusalem. Også blant al-Qaidas medlemmer er det vanlig med slike krigernavn med referanse til historiske krigshelter. Al-Qaidas leder, Osama bin Laden, har vært sammenlignet med Saladdin, herskeren som gjenerobret Jerusalem fra korsfarerne. Breivik har sagt at han har en mann som kaller seg Rikard Løvehjerte som mentor og ideologisk veileder.

Konspirasjonsteoriene om Eurabia

Eurabia er en teori som tilsier at det pågår en muslimsk kolonialisering av Europa gjennom økonomiske, militære og demografiske virkemidler som familiegjenforening og stor barneproduksjon (Bat, 2005; Spencer, 2008). Det er en tankegang som tilsvarer den muslimske forestillingen om at Vesten bedriver en korsfarerkampanje mot islam for å utrydde islam og muslimene. Konspirasjonsteorien om Eurabia beretter om muslimske familier som med hensikt får mange barn som ledd i en fordekt islamiseringsprosess. Muslimene har tatt sikte på å ødelegge den vestlige sivilisasjon for å realisere sine målsettinger om et islamistisk styre basert på en bokstavtro fortolkning av sharia, og slik gjenopprette et slags forhistorisk kalifat fra 500-600 tallet. I henhold til denne teorien finnes det ikke moderate muslimer. Muslimene er krigerske, og de fostrer terrorister. Dersom muslimer fremstår som moderate, sier denne konspirasjonsteorien, så skjuler de bare sin egentlige identitet for egen vinning sin skyld. Alle muslimer er egentlig innerst inne helt like. Det finnes bare én form for islam, og den følger alle muslimer. Denne formen for islam er den al-Qaida og lignende organisasjoner bekjenner seg til, og der, som vi har sett, ideologien styres av en konspirasjonsteori om korstoget.

I Norge er Peder Nøstvold Jensen, også kalt Fjordman, en av de mest kjente eksponentene for konspirasjonsteorien om Eurabia som Anders Behring Breivik var særlig inspirert av. Journalisten Simen Sætre fremhever Fjordman sine evner til å popularisere og dramatisere ideene fra Eurabia (Sætre, 2013:260). I boka, *Det mørke nettet* (2011) søker journalisten Øyvind Strømme å forklare hvor hatet, som kom til syne 22. juli 2011, kommer fra. Strømme gir eksempler på hvordan Fjordman bidro til å bygge opp terroristens idéverden, og siterer Fjordman sine tekster blant annet ved følgende:

Min spådom er at EU befinner seg i indre oppløsning innen 20 år og at det er full borgerkrig i minst ett vesteuropeisk land før det. Før eller siden vil vanlige folk oppdage at EU og europeiske ledere bak den innfødte befolkningens rygg allerede har vedtatt at det skal være fritt frem for fortsatt muslimsk kolonisering av vårt kontinent. Dette er verdenshistoriens største svik og det er ufattelig at vårt såkalt maktkritiske pressekorps, inkludert landets største avis VG, ikke skriver ett eneste ord om det. Faktum er at vestlige ledere driver demografisk og juridisk krigføring mot den hvite flertallsbefolkningen i vestlige land for å bryte dem ned til fordel for en autoritær, post-demokratisk verdensorden med dem selv på toppen. EU er allerede langt på vei (Strømme, 2011:57 sitert fra Fjordman).

Deler av tankegodset i Eurabia er ikke bare knyttet til høyrekestreme, de såkalte kontrajihadistene, for i det relativt utbredte begrepet snikislamisering er det også, som allerede nevnt, en betydningsforbindelse til denne konspirasjonsteorien. Begrepet indikerer at det foregår en skjult islamiseringsprosess i Norge. Disse budskapene finner vi også i visuell form, slik vi for eksempel ser under der det norske flagget har fått islamske halvmåner på seg, halvmåner som ser ut til å bre om seg.⁴ Utformingen antyder at sentrale verdier er truet, og at Norge er i ferd med å bli et islamsk land. På den måten konnoterer tegningen Eurabia.

Visuelle utforminger der nasjonale symboler settes sammen med islamske symboler går igjen i tekster på internett der konspirasjonsteorien om Eurabia fremmes. I et annet eksempel har Stortinget fått moskélignende kupler. Kuplene konnoterer Eurabia. Tegningen er hentet fra nettsiden til SIAN (Stopp islamiseringen av Norge), en organisasjon som er en av de fremste eksponentene for Eurabia i Norge.

⁴ <http://someofmyessays.blogspot.no/> og <http://gatesofvienna.blogspot.no/search?q=fjordman>

I Breiviks kompendium og i andre høyreekstreme tekster beskrives, akkurat som i ekstreme islamisters tekster, politiske skrekkscenarier, og det utbroderes slående fiendebilder. Typisk for fiendebilder er at de skaper forventninger om umenneskelige, aggressive eller fiendtlige handlinger, slik vi for eksempel ser i tegningen under der en aggressiv muslim kommer til overflaten i Europa.

Tegningen er hentet fra en blogg som aktivt promoterer Fjordman sine tekster.⁵ Som i denne tegningen kommer konspirasjonsteorien om Eurabia gjerne til syne gjennom usedvanlige og oppsiktsvekkende uttrykk som tiltrekker seg oppmerksomhet, og her finner vi denne retorikkens potensielle slagkraft. Visuelle ressurser som fotografier, tegninger, karikaturer, collager, farger og logoer brukes for å understreke, repetere og utdype budskapet i Eurabia (Nilsen 2012a).

Hatretorikkens patos

Hatretorikkens fremste trekk er dens appell til folks negative følelser. Negative følelser overfor en gruppe mennesker kan aktiveres, og de kan forsterkes. På den måten er det en kobling mellom språkbruk og handling, slik også språkhandlingsteorien hevder (Austin,

⁵ <http://slantedright2.blogspot.no/2011/07/defeating-eurabia-part-3.html#.Ux77gYWa97B>

1962; Searle, 1969, 1979). Språkhandlinger er ment å skape en virkning hos dem man henvender seg til, de kan ha en effekt. Følelsen av redsel kan forsterkes ved språkhandlingen å skremme. Ved å aktivere menneskers sinne kan de bli mer tilbøyelige til hevnaksjoner. Denne tilbøyeligheten kan utnyttes politisk i et farlig spill, slik vi så al-Qaidas tidligere leder, Osama bin Laden, gjorde. Bin Laden var en viktig inspirasjonskilde til terrorhandlinger gjennom sin spredning av hat overfor Vesten. Når begrepet *Eurabia* og begrepet om *Korstoget* med sine negative konnotasjoner tas i bruk og brer om seg, forsterkes negative følelser, oppfatninger og holdninger.

Patosbegrepet handler om den emosjonelle argumentasjonen taleren uttrykker, om å vekke eller forsterke tilhørernes følelsesmessige engasjement, berøre dem. Følelser kan påvirke folk på den måten at de forandrer eller styrker sin mening. Det er velkjent at noe av Adolf Hitlers overbevisende kraft lå i hans evner til å vekke og forsterke folks negative følelser overfor jødene. Den svenske professoren i retorikk, Brigitte Mral (2009), har studert Hitlers stemmebruk, og hun viser at også stemmebruken appellerte til folks følelser. Stemmebruken satte Hitlers publikum i en viss stemning, han fyrte opp under negative følelser som sinne og hat. Hatretorikken er altså ikke primært rettet mot dem taleren hater eller har andre negative følelser overfor, de som gjerne omtales som hatobjektene eller ofrene. Hatretorikken er snarere rettet mot dem taleren ønsker å få med seg. Nå er det selvfølgelig ikke slik at talerens ofre ikke påvirkes. Ofrene rammes av at det vekkes negative oppfatninger av dem i samfunnet. Judith Butler (1997) beskriver hatefulle ytringer som språkhandlinger med evne til å såre og påføre smerte. Hatretorikken forteller utvalgte folkegrupper at de verken er velkomne eller ønsket i samfunnet, og språkbruken kan gjøre at grupper kan føle seg truet, usikre og redde. Men aller viktigst for å forstå denne retorikken er at den kan vekke og forsterke intoleranse, ikke at den sårer eller skremmer. De mest karakteristiske språkhandlingene knyttet til retorikken generelt er å overbevise og overtale. Språkhandlingen knyttet til hatretorikken er å sverte en gruppe menneskers anseelse og rykte.

Hatretorikkens definisjoner

Definisjoner av hatretorikk tar gjerne utgangspunkt enten i intensjonen bak språkbruken (se for eksempel Waldron, 2012) eller effekten (se for eksempel Weber, 2009). Definisjonen som presenteres i denne artikkelen, vektlegger den potensielle effekten språkbruken har på sitt publikum, det vil si tilhørerne eller leserne. Hovedårsaken til dette er at det er den potensielle effekten som gjør hatretorikken skadelig og eventuelt farlig for et samfunn. Videre ønsker jeg å vektlegge hatretorikkens mulige effekt for å fremheve at språkbrukere ikke bare er ansvarlige for sin intensjon, men også for hvordan deres ytringer kan oppfattes, og hvilke handlinger ytringene kan inspirere til. Det er dessuten hatretorikkens potensielle konsekvenser som gjør at språkbruken skiller seg fra andre typer ytringer, som for eksempel fornærmelser. Språkbruken kan få negative utslag for en gruppe, fordi den kan ramme deres rykte, status og selvfølelse. Hatretorikken sårer og påfører smerte (Butler 1997). Dette er det viktigste argumentet for å ta utgangspunkt i effekten fremfor intensjonen.

Hatretorikk er et sammensatt ord som består av *hat* og *retorikk*, men hatretorikken er ikke begrenset til språkbruk som utelukkende sprer følelsen av hat overfor en gruppe mennesker. Retorikken utnytter også andre negative følelser, som eksempelvis vemmelse, sinne eller frykt. En aktivisering av andre negative følelser kan gi de samme negative effektene som hat gir. I denne artikkelen er hatretorikk definert slik:

en språkbruk som enten kan vekke eller forsterke negative følelser, holdninger eller oppfatninger av en gruppe mennesker med utgangspunkt i rase, kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, funksjonshemming, seksuell orientering eller annen gruppetilhørighet.

Med utgangspunkt i denne definisjonen kan vi si at den overordnede språkhandlingen som realiseres i hatretorikken er å sverte eller rakke ned på en gruppe mennesker. I språkfilosofen John R. Searle (Searle, 1969, 1979) sine språkhandlingstermer er de basert på en bestemt type ekspressiver i direkte eller indirekte form. Resultatet av denne retorikken kan være at inngruppen ser på utgruppen enten som en sykdom, noe smittsomt eller noe annet faretruende man bør gjøre noe med. Retorikken utnytter sitt publikums følelser, og den setter kritisk tenkning til side. På innholdssiden er språkbrukens fremste kjennetegn ekstreme ytringer bygget på illegitime generaliseringer og mangel på nyanser. Det er med andre ord ikke underbygd argumentasjon basert på saklighet, fornuft og streben etter sannhet som kjennetegner hatretorikken – det vi kaller for *logos*. Hatretorikken kjennetegnes av en spesiell form for *patos*-argumentasjon rettet mot sitt publikums negative følelser. Hatretorikken sikter mot et publikum som kan la seg rive med og videreføre negative forestillinger.

På uttrykksiden kjennetegnes hatretorikken ved drama og ladet språk. Karikaturtegnningene av Profeten Muhammad har vært mye brukt i hatretorikk. Den ene siden fokuserer på menneskerettigheter, og påstår at det er en motsetning mellom muslimer og ytringsfrihet. Den andre siden setter krenkelsen i fokus, og hevder at de gjentatte publiseringene av karikaturtegnningene føyer seg inn i en rekke av andre angrep på muslimene. «Snikende» er et ord som går igjen i ulike former. En av al-Qaidas ideologer diskuterer den alvorlige trusselen snik-korsfarerne utgjør for hele verdens muslimer (Nilsen, 2010). I norsk finner vi begrepet snikislamisering (begrepet er diskutert og beskrevet av Døving, 2012; Nilsen, 2012a), som eksemplifiserer at konspirasjonsteoriene har forgreininger utover ekstreme miljøer. I ulike sosiale medier som Facebook og YouTube finnes det mange eksempler på grupper der medlemmene baserer sitt fellesskap på hat mot en annen gruppe mennesker (Herz & Molnár, 2012), og der hovedaktiviteten er å dele negative forestillinger og selektiv informasjon om folkegruppen. Hatretorikk kommer også innimellom til uttrykk hos norske politikere. I 2012 skrev en norsk lokalt valgt politiker følgende på sin side på Face book:

Kan IKKE forstå at det er noe problem å bli kvitt alle voldtektene i Oslo og NORGE... Det er jo bare å stoppe alle ved Norges grense og sende alle apekattene tilbake til Afrika der de kan dyrke si JÆVLA fine kultur (som noen presterer å si). Det værste er jo at det finnes kvinner i Norge som syntes aper fra Afrika er sååååååå fine⁶

Sitatet faller inn under hatretorikken, for her kommer en nedlatende holdning til uttrykk gjennom en degraderende omtale av afrikanere som aper og apekatter. Premisset i slutningen om at det bare er afrikanere som voldtar i Norge, er dessuten usant. Innlegget på Face book er ikke basert på saklighet og god argumentasjon, for her utnyttes usannheter og løgn når politikeren setter afrikanerne og dem som liker afrikanere i et dårlig lys. Det kan synes som om politikeren utnytter voldtektene, som hadde vært fremme i nyhetene på den tiden han skrev sitt innlegg, til å sverte afrikanerne. I Carolyn Miller (1984) sine termer kan vi si at den offentlige debatten om voldtekter ga politikeren en sosialt gjenkjennelig måte å gjøre sine holdninger og oppfatninger av afrikanere kjent på.

I hatretorikken knyttet til konspirasjonsteorier blir store grupper mennesker satt opp mot hverandre gjennom en appell til publikummets følelser. Det skapes forventninger om onde handlinger. Disse forventede handlingene kan fortolkes som at man gjør best i å forsvare

⁶ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/artikkel.php?artid=10015602>

seg, og i fiendebildene er det derfor en kobling mellom språk og handling. Fiendebilder kan oppfattes som indirekte språkhandlinger, som oppfordringer til å forsvare seg. Både de ekstreme muslimenes og de høyreekstremes fiendebilder står langt fra virkeligheten, og kan beskrives som ekstremistiske i henholdsvis religiøs og politisk forstand. I denne sammenheng er Lars Gules (2012) definisjon av ekstremisme nyttig. Han skiller mellom deskriptiv og normativ ekstremisme. Deskriptiv ekstremisme kjennetegnes ved en gjennomgående virkelighetsoppfatning som er i konflikt med en empiribasert, rasjonell tilnærming og forståelse av virkeligheten. Mens normativ ekstremisme handler om en ekstrem ideologisk overbevisning om hvordan tingenes tilstand bør være, er deskriptiv ekstremisme en oppfatning av hvordan det er. Både ekstreme muslimer og høyreekstreme står for en deskriptiv type ekstremisme, som strider mot vår beste kunnskap. Folk i Vesten er verken korsfarere eller tilhengere av en omfattende kulturell, økonomisk og militær korsfarer kampanje mot islam der målet er å utslette muslimene og islam for godt, slik al-Qaida hevder. På den andre siden er det velkjent at muslimene ikke forsøker å overta Europa, innføre islamsk lov og danne et Eurabia, slik en del høyreekstreme hevder.

En oppsummering av tidligere analyser av Anders Behring Breivik sitt kompendium og video (Nilsen, 2012a) og analyser av Osama bin Laden sine taler (Nilsen, 2010) er presentert i sjangerskjemaet under. Skjemaet viser til de muligheter og begrensninger som er knyttet til hatretorikken. Muligheter og begrensninger som omhandler kontekstuelle faktorer og virkemidler som er nødvendige for at en gitt tekst, muntlig eller skriftlig, skal kunne beskrives som hatretorikk.

HATRETORIKKENS SJANGERTREKK	
INNHold	Konspirasjonsteorier Anti-ismer og fobier Ideer om egen gruppes overlegenhet
APPELL MOT	Følelser
FORM	Oppsiktsvekkende og dramatiserende
SPRÅKHANDLING	Å sverte Å rakke ned på
VARIGHET	Gjentatte handlinger
OFFER	Gruppe
PUBLIKUM	Bredt ukritisk publikum
POTENSIELLE KONSEKVENSER FOR OFRENE	Utrygghet, frykt og angst Svekket anseelse, status og selvfølelse Dehumanisering Hatkriminalitet
POTENSIELLE KONSEKVENSER FOR SAMFUNNET	Sosiale skillelinjer Terrorisme

Med utgangspunkt i pragmatikken kan sjanger defineres som en type muntlige og/eller skriftlige tekster basert på normer og konvensjoner som er utviklet blant språkbrukere for å fylle et kommunikativt behov. For hatretorikkens del kan det kommunikative behovet dreie seg om å skape eller forsterke sosiale skillelinjer eller inspirere til terrorisme, slik vi ser gjenspeilet i de potensielle konsekvensene i sjangerskjemaet. Videre ser vi at hatretorikken er preget av konspirasjonsteorier eller fobier og anti-ismer, som anti-feminisme, homofobi,

xenofobi, antisiganisme eller antisemittisme. I henhold til retorisk teori kan disse beskrives som ulike topoi, det vil si som etablerte oppfatninger eller konvensjonelle argumenter som kan bidra til å skape overbevisning. En type topoi er loci communes som er formuleringer som er så allment anvendelige at de kan settes inn i mange forskjellige taler uten å måtte tilpasses den aktuelle saken. I følge Øyvind Andersen (1995:159) utgjør disse et fellesgods av synspunkter og poenger, tirader og haranger, formuleringer og generelle vendinger som kan gi taleren større vekt. Fellesgodset i hatretorikken er egnet til å skape sosiale skillelinjer, og kan i ytterste konsekvens inspirere til terror. Det er den oppsiktsvekkende og dramatiske formen som særlig bidrar til å skape overbevisning hos et publikum. Den forstørker konflikter til tilhørere som kan spre innholdet i retorikken videre.

Konklusjon

Hatretorikk er en type språkbruk som sprer intoleranse, her forstått som negative følelser, holdninger og ufordelaktige oppfatninger om en gruppe mennesker. Språkbruken rettes mot et publikum som kan la seg rive med av en retorikk der det er følelsene, og ikke fornuften, som råder. I artikkelen er hatretorikken nærmere beskrevet ved hjelp av et sjangerskjema og teoretiske begreper fra retorikken, samt med eksempler fra høyreekstreme og ekstreme islamister. Et sentralt kjennetegn ved disse gruppernes muntlige og skriftlige tekster er at de bygger sin argumentasjon og ideologi på konspirasjonsteorier. De har også det felles at de mener folk kan takke seg selv for den angrepsituasjonen de befinner seg i.

Den norske terroristen, Anders Behring Breivik, var inspirert og motivert av konspirasjonsteorien om Eurabia, og gikk løs på regjeringen fordi han mener den er ansvarlig for det han ser som et multikulturelt uføre. Islamistiske terrorister er inspirerte av hatretorikken knyttet til konspirasjonsteorien om Korstoget. På samme vis mener også disse at deres regjeringer ikke har gjort noe for å hindre angrep fra Vesten, og at deres regjeringer tvert imot har samarbeidet med overgriperne. Selv betrakter terroristene seg som helter som ofrer seg for fellesskapet.

Det urovekkende ved mange av ekstremistenes virkelighetsbeskrivelser er en ordbruk og tematikk som mange kan kjenne seg igjen i og la seg overbevise av. De sprer politiske skrekkscenarier, utbroderer slående fiendebilder, og de understreker at det må handles før det er for sent. Sentrale verdier kan fremstå som truet. Typisk er oss-dem-perspektivet der det spilles på folks fremmedfrykt og store folkegrupper settes opp mot hverandre. Korsfarerne mot muslimene. Muslimene mot vesten.

Fellesgodset i hatretorikken er egnet til å skape sosiale skillelinjer, og kan i ytterste konsekvens inspirere til terror. Ved å belyse hatretorikken og konspirasjonsteoriene knyttet til denne retorikkens innhold gir artikkelen kunnskap som kan bidra til å forstå hatretorikkens rolle i å skape og spre bestemte verdensbilder og ideologier, og å motivere til og rettferdiggjøre vold.

Referanser

- Andersen, Øivind. (1995). *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Atwan, Abdel Bari. (2006). *The secret history of al-Qa'ida*. London: Saqi.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bat, Ye'or. (2005). *Eurabia: the Euro-Arab axis*. Madison, N.J.: Fairleigh Dickinson University Press.
- Bin Laden, Osama, Lawrence, Bruce, & Lia, Brynjar. (2007). *Budskap til verden: Osama Bin Ladens ytringer*. Oslo: L.S.P. forlag.
- Bitzer, Lloyd F. (1997). Den retoriske situation. *Rhetorica Scandinavica*(3), 9-17 (original 1968).
- Butler, Judith. (1997). *Excitable speech: a politics of the performative*. New York: Routledge.
- Døving, Cora Alexa. (2012). Norge snikislamiseres. In S. Indregard (Ed.), *Motgift: akademisk respons på den nye høyreekstremismen*. Oslo: Flamme forlag.
- Gule, Lars. (2012). *Ekstremismens kjennetegn: ansvar og motsvar*. Oslo: Spartacus.
- Herz, Michael, & Molnár, Peter. (2012). *The content and context of hate speech: rethinking regulation and responses*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, Peder Are Nøstvold. (2004). *Blogging Iran: a case study of Iranian English language weblogs*. Oslo: P.A.N. Jensen.
- Kjeldsen, Jens. (2002). *Visuel retorik*, vol. nr 50. Bergen: Instituttet.
- Kress, Gunther. (2010). *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Kress, Gunther, & Van Leeuwen, Theo. (2006). *Reading images: the grammar of visual design*. London: Routledge.
- Ledin, Per. (2001). Reflexioner kring genre av fyra nordiska forskare. *Rhetorica Scandinavica*, 18, 2-8.
- Miller, Carolyn R. (1984). Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech*(70), 151-167.
- Mral, Brigitte. (2009). Demagogens röst: Hitler som radiotalare. *Rhetorica Scandinavica* (51), 25-51.
- Nilsen, Anne Birgitta. (2010). Osama bin Ladens retorikk. *Rhetorica Scandinavica*, 1(51), 6-24.
- Nilsen, Anne Birgitta. (2012a). Hatets verbale og visuelle retorikk. I S. Østerud (Ed.), *22. juli - forstå, forklare og forebygge* (s. 199-224): Abstrakt forlag.
- Nilsen, Anne Birgitta. (2012b). Osama bin Laden - demonen og helten. *Internasjonal Politikk*, 70, nr. 4, S. 455-473.
- Nilsen, Anne Birgitta. (2013a). Den visuelle Osama bin Laden. *Ekfrase: Nordisk Tidsskrift for Visuell Kultur* (1), 20-34.
- Nilsen, Anne Birgitta. (2013b). Shaykh Osama Bin Laden: An Evolving Global Myth. I I. Weismann, M. J. Sedgwick & U. Mårtensson (Eds.), *Islamic Myths and Memories: Mediators of Globalization*: Ashgate.
- Phillips, Alan. (2009) Contribution of the Council of Europe framework convention for the protection of national minorities and its Advisory committee to the effective participation rights of national minorities. Haag: Kluwer Law International, 527-537.
- Searle, John R. (1969). *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1979). *Expression and meaning: studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slaata, Tore. (2012). Øyeblikk i skriftens historie. I S. Østerud (red.), *22. juli: forstå - forklare - forebygge*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Spencer, Robert. (2008). *Stealth jihad: how radical Islam is subverting America without guns or bombs*. Washington, DC: Regnery Pub.
- Strømmen, Øyvind. (2011). *Det mørke nettet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sætre, Simen. (2013). *Fjordman: portrett av en antiislamist*. Oslo: Cappelen Damm.

Waldron, Jeremy. (2012). *The harm in hate speech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Weber, Anne. (2009). *Manual on hate speech*. Strasbourg: Council of Europe.